

-hem

Ordet fsv. *hem* n., fvn. *heimr* m. och ortnamnselementet *-hem*, *-heim* (< **haima-*) sammanställs vanligtvis med grek. *κεῖμαι* 'ligger', varvid man ansett en grundbetydelse 'ställe, där man slagit sig ned', 'boplats' vara sannolik. Som dock K. Hald (1942 s. 39) påpekar, ger denna etymologi inte någon verklig hållpunkt för ordets äldsta betydelse i gamla ortnamn. Som framhållits av många forskare har, så vitt man kan se, ordet *hem* alltid haft en betydelsekomponent 'boplats, hemort', jfr got. *haims* 'by, samhälle', lit. *kaímas* 'by, bondgård', feng. *hām* 'homestead, village; farm, estate'. Ett något annat semantiskt innehåll finner vi i fsv. *hember* m., fvn. *heimr* m. 'värld'. Denna funna betydelskillnad, dels 'gård', dels 'värld' framkommer även i ortnamn på *-hem*, vilket skapat en diskussion och oenighet om elementets äldre betydelse som löper som en röd tråd genom hittills publicerade framställningar om *-hem*.

De kontinentala och engelska namnen på *-haim/-hām* innehåller såväl personnamn som topografiska grundord o.a. i bestämningsleden. De nordiska ortnamnen på *-hem*, *-heim* avviker härifrån på ett påfallande sätt, då dessa, med något osäkert undantag, aldrig innehåller personnamn. I något enstaka fall – på Gotland – påträffas dock sannolikt inbyggarbeteckningar som bestämmingar. I mångt blir därmed de svenska *inge*-namnen en intressant parallell. Varför vi har detta förhållande, med åtskilliga antroponymiska förleder i kontinentala namn på *-ingi* och *-haim/-hām*, i motsats till förleder med topografiska grundord o.a. i de nordiska namnen på *-inge* och *-hem/-heim*, är hittills oförklarad.

Totalt torde uppskattningsvis 300 namn på *-hem* påträffas i Sverige; detta kan jämföras med Norges ca 1000 *heim*-namn och Danmarks ca 200 *hem*-namn. Utbredningen av denna namntyp är intressant. Skåne och Blekinge har, på samma sätt som exv. Själland, endast några enstaka och osäkra exempel. Något fler *hem*-namn påträffas i Halland, vilka har setts i sammanhang med de mångtaliga nordjylländska namnen. Sveriges *hem*-namnsrikaste landskap är utan tvekan Västergötland, som uppvisar knappt 90 namn. På andra plats kommer sedan påfallande nog Ångermanland med sina 35–40 *hem*-namn. Från söder till norr betraktat kan man vidare uppskatta följande landskapstal: Småland 10–15, Gotland 25, Östergötland 15, Närke

Ungefärlig utbredning av de svenska *-hem*-namnen.

3, Bohuslän 30, Dalsland 6, Värmland 15, Västmanland 2, Södermanland 9, Uppland 25; sedan får man ta ett rumsligt hopp till Medelpad 5, Jämtland 15 och Ångermanland 35–40. Landskap som Öland, Dalarna, Gästrikland och Hälsingland, samt de tre nordligaste landskapen tycks sakna *hem*-namn.

Utbredningsbilden blir något svårförståelig. I och för sig skulle man kunna påstå att den är västlig; så har också gjorts. Men det är i sammanhanget påkallat att fästa stort avseende vid de respektive 15–25 namn som påträffas i landskap som Uppland, Östergötland och Gotland samt även Södermanlands 9 *hem*-namn. Detta talar ej för att *hem*-namnen är en "västlig" namntyp i Norden. Däremot förekommer ett stort antal *hem*-namn i särskilt Västergötland, Bohuslän och Ångermanland, vilka naturligt kan förklaras i sammanhang med de mångtaliga norska *heim*-namnen. Det är dock påfallande att åtskilliga av dessa förefaller att vara av en ung typ, de är "stereotypa", snarast av en, som det har kallats, schablonartad mönsterkaraktär, som *Solhem*, *Nyhem*, *Helgahem*, *Opphem*, *Grythem*, *Salhem*, *Sähem*, *Underhem*, *Askhem*, *Forshem* osv., vilka förekommer med många exempel. Samma förhållande möter oss även i Jämtland, Medelpad, Dalsland och Värmland, således landskap som naturligt anknyter till ett västligt språkområde.

Denna iakttagelse blir direkt jämförbar med den utbredningsbild som *vin*-namnen uppvisar, dvs. med ett aningen större utbredningsområde för de äldre *vin*-namnen, och ett mindre för de yngre *vin*-namnen; de senare för Sveriges del inbegripande landskap som Västergötland, Bohuslän, Dalsland och kanske också Medelpad. Detta rumsliga sammanfall kan inte vara någon slump, utan torde spegla olika kulturområden vid skilda tider i Norden.

Normalt tycks man idag räkna *hem*-namnen såsom tillhöriga en äldre period av järnåldern. För Norges del har Magnus Olsen (1926 s. 158) framhållit att namntypen tycks ha börjat vara produktiv vid Kr. f., med några äldre fall från förromersk järnålder, och den tycks ha varit produktiv ned i vikingatid, eftersom *-hem* förekommer på atlantöarna. Senare norska forskare (exv. J. Sandnes i NSL s. 147 f.) är snarast böjda att räkna med att produktionstiden upphör redan omkr. 600 e.Kr.; O. Møllerup (Bakka & Møllerup 1963 s. 38) antar att Rogalands 78 *heim*-gårdar tillkommit under en mycket kort period: strax före och omkring mitten av det första årtusendet. För Danmarks del konstaterar K. Hald (1942 s. 30 ff.) att *hem*-namn saknas i Danelagen, vilket således utgör en gräns framåt i tiden. Produktionstiden antas ha varit under folkvandringstid och merovingertid. I den svenska diskussionen har man vanligtvis följt Halds eller Olsens överväganden.

När det gäller en relativ tidfästning av *hem*-namnen, kan man pröva den relativa dateringsmetoden, att undersöka hur stor andel namn som upphöjts till socken-namn, en metod som är behäftad med många felkällor. Den teoretiska grundtanken med metoden är ju, att den by som erhållit kyrka och således kommit att bli kyrkby i en socken, varit av speciell betydelse och storlek vid tiden för sockenbildningen. Och en by, som vid medeltidens början varit stor och betydelsefull, kan antas vara gammal. I exv. Västergötland finner man att 52 av totalt 88 *hem*-bebyggelser blivit sockennamn, dvs. hela 59 %. Detta visar entydigt att *hem*-bebyggelsema här varit centrala och bärkraftiga av gammalt.

Ett tidigt och intressant försök till absolut språklig datering av ett *heim*-namn har presenterats av S. Bugge (1904 s. 346 ff.), vilket dock avfärdats av I. Lundahl (1927 s. 204 f.). Vad gäller försök från senare tid att finna dateringar av *hem*-namn vill jag fästa uppmärksamheten på en arkeologisk och paleo-ekologisk datering av ett medelpadskt *hem*-namn, *Vattjom*, som jag försökt mig på. Trots alla upptänkliga felkällor som kan vidlåda en tolkning av denna art, torde, enligt min mening, just exemplet *Vattjom* vara ett av de mest "säkert" daterade förhistoriska ortnamn vi äger. Jag har tidigare utförligt motiverat en datering av detta *Vattjom* till ca 200 e. Kr., där tidfästningen utifrån såväl arkeologiska fynd, som en analys av ett pollenprov sammanfaller (Brink 1984 s. 45 ff., 1987 s. 103 f.). Således skulle denna, under rådande omständigheter, förhållandevis säkra datering stödja den traditionella tidfästningen av *hem*-namnen till perioden romersk järnålder och däromkring.

Ovan antydde att ett äldre skikt *hem*-namn troligen kan dissikeras fram i Norden. Dessa namn har i många områden kommit att förvanskas till oigenkännlighet. Särskilt tycks detta vara fallet med många *hem*-namn i Östergötland, Uppland, Västmanland och särskilt Södermanland. Som exempel kan anföras *Häradshammar*, sn, Östkind's hd, Ögl. (hersemæ 1343), *Vedemö*, Vinnerstads sn, Aska hd, Ögl. (Vidheme 1334), *Forsuma*, Torpa sn, Åkerbo hd, Västmn. (forseem 1380), *Vettmö*, Romfartuna sn, Norrbo hd, Västmn. (Vetæme 1371), *Film*, sn, Olands hd, Uppl. (Fylim 1334), *Ärna*, Gamla Uppsala sn, Vaksala hd, Uppl. (ernem 1316), *Bärmö*, S:t Pers sn, Ärlinghundra hd, Uppl. (berhem 1257», *Mariad* (nu Marieberg), Grödinge sn, Svartlösa hd, Södm. (marem 1442), *Viad*, do. (Wiem 1407) och *Ärja*, Åkers sn o. hd, Södm. (arem 1275).

Påfallande är hur stereotypa *hem*-namnen är. Vissa bestämningsleder favoriseras. De vanligaste *hem*-namnen i Sverige torde vara *Säm* (<*Sæhem*) och *Gryttjom* (<*Grythem*) med olika skrivvarianter, av vilka minst ett dussintal vardera påträffas i Sverige. Andra vanliga stereotyper är *Sol-hem* (7), *Mar-hem* (7), *Berg-hem* (6), *Fors-hem* (5), *Hag-hem* (4), *Ask-hem* (4), *Tun-hem*, *Fågel-hem*, *Hed-hem*, *Gud-hem* (3 vardera) osv. Man frågar sig exempelvis varför just trädbeteckningen *ask* varit så vanlig i *hem*-namn. Misstanken om mönsternamngivning stärks ytterligare, när man ser att "stereotyperna" vanligtvis uppträder samlat, inom ett begränsat (kulturellt sammanhållet) område, så exv. *Ask-hem* i Västsverige (som *Askim* o.d.), *Mar-hem* i Uppland (som *Marma* o.d.), *Grythem* i Mellannorrland (som *Gryttjom* o.d.) osv. Denna mönsternamngivning, resulterande i som det alltså uppfattats *hem*-namn med "schablonartad prägel" o.d., torde vara särskilt accentuerad för yngre *hem*-namn. En sådan iakttagelse faller väl in i bilden av att dylika "schablonmässiga" *hem*-namn, som *Solhem* o.d., således påträffas på Island. Detta kunde tyda på att *hem* redan under sen förhistorisk tid erhållit den "urvattnade" betydelse 'hem, bostad' som ordet har idag, och att *-hem* efterhand har kommit att få en suffixartad funktion, vilket kunnat resultera i namn som *Norðrheimr*, *Suðrheimr*, *Vestrheimr*, *Austerheimr*, *Úrheimr*, *Uppheimr*, *Meðalheimr* osv. (Jfr härvidlag H. Ståhls 1976 s. 90 iakttagelse om *-bo(da)* namnen.)

Bestämningslederna i *hem*-namnen är alltså av den arten, att vi finner ett föga varierat namnskick för denna namntyp. En sådan iakttagelse gäller för övrigt hela Norden. Vanligast är att förleden innehåller ett terrängbeskrivande ord, som *ål* i

Ålem (Alem 1304), sn, Stranda hd, Smål., *berg* i exv. *Berghem* (biergheme 1295), Skärstads sn, Vista hd, Smål., *fors* i exv. *Forsuma* (forseem 1380), Torpa sn, Åkerbo hd, Västmn., *gēr 'smal, spetsig, kilformig terräng' i exv. *Gerum* (Gireemasokn 1377), sn, Skånings hd, Vgl., *hammar(e)* i *Hamrum* (hambrem 1395), Korsbergs sn, Vartofta hd, Vgl., *glad 'glänta' i *Gladhem* (gladheem 1410), Ö. Stenby sn, Östkind's hd, Ögl., *lid* i *Ledum* (Lideimi 1346), Kville sn o. hd, Boh., *sæ i exv. *Säm* (sææm 1496), Grums sn o. hd, Värm., *vrå* i *Vrem* (Roæimi 1326), Kville sn o. hd, Boh., **pōr-* '(långsträckt) förhöjning' i *Torim* (Thyræimom 1400), Lurs sn, Tanums hd, Boh., *hall* i *Hallen* (halleem 1363), Myssjö sn, Jämt., *hälla* i *Hälle* (helleim 1500), Brunflo sn, Jämtl., *tand* i *Tanne* (tandem 1300), Frösö sn, Jämt., *vagel* 'höjd' i *Vagle* (waghlem 1410), Frösö sn, Jämt., *gryt* i *Grötom* (Grijötthijöm 1535), Nora sn, Äng., *näs* i *Näsum* (næseme 1442), sn, Villands hd, Skåne, *mar* i *Marjum* (marheme 1376), Söderbykarls sn, Lyhundra hd, Uppl., *kopp* 'höjd' i *Koppom* (Koppem 1396), Järnskogs sn, Nordmarks hd, Värm., *skån* 'skorpa; torr, hård mark' i *Skånum* (Scaneem 1351), Grolanda sn, Vilske hd, Vgl., *bjälle 'kulle' i *Bjällum* (byallem 1259), Bolums sn, Valle hd, Vgl., *harg* i *Hurjum* (Hörghijm 1535), Överlänns sn, Äng., *braghn 'höjd' i exv. *Bragnum* (bragnhem 1443), Lekåsa sn, Barne hd, Vgl., *sand* i exv. *Sannum* (Sandem 1397), Udenäs sn, Vadsbo hd, Vgl., *mor* i *Mårum* (Moreem 1397), Horns sn, Vadsbo hd, Vgl., *ler* i *Lerum* (Lerem 1540), Hyinga sn, Viste hd, Vgl., *skärv* 'stenig terräng' i *Skäroum* (Skerwem 1410), Grolanda sn, Vilske hd, Vgl., *sten* i *Stenum* (Stenern 1315), sn, Valle hd, Vgl., *vidher* 'skog' i *Vedemö* (Vidheme 1334), Vinnerstads sn, Aska hd, Ögl., *ö* i *Öm* (Öem 1540), sn, Kåkind's hd, Vgl. etc.

I vissa fall ingår trädbeteckningar i förleden, som *ask* och *hassel* i exv. *Askome* (askeme 1455), sn, Årstads hd, Hall. och *Hasslum* (Haslem 1540), Skövde sn, Kåkind's hd, Vgl. Påfallande vanligt är djurbeteckningar, och då särskilt vilda djur, som *fågel* i *Fåglum* (Fuglheim RB), Långelanda sn, Orusts Ö. hd, Boh., *hjort* i *Hjärtum* (Hiærtheimi 1273), sn, Inlands Torpe hd, Boh., *uggla* i *Ugglum* (vglhem 1312), Partille sil, Sävedals hd, Boh., *are 'örn' i *Ärja* (arem 1275), Åkers sn o. hd, Sörm., *björn* i *Björnome* (byørneme 1426), Gryta sn, Hagunda hd, Uppl., *bjur* 'bäver' i *Bjurum* (Byrom 1372), Vättilösa sn, Kinne hd, Vgl., *gök* i *Gökhem* (gøkhem 1257), sn, Vilske hd, Vgl., *trana* i *Tranum* (traneem 1385), sn, Kållands hd, Vgl. osv., men även domesticerade djur förekommer, som *föl* i *Film* (Fylim 1334), sn, Olands hd, Uppl. och *kid* i *Kedum* (kMem 1305), sn, Kållands hd, Vgl. I några fall finner vi beteckningar för inhägnader av olika slag, som *tun* i exv. *Tanum* (Tunæimi 1334), sn o. hd, Boh., *hage* i *Hajom* (Haim 1540), Töftedals sn, Vedbo hd, Dals. och kanske *hägge* 'hage' i *Häggum* (heggem 1320), sn, Valle hd, Vgl. Ord som syftar på byggnader och habitationer i allmänhet är få, märkligt nog är det uppenbarligen endast *sal* som nyttjats, som i *Salom* (saleem 1394), Hackås sn, Jämt.

Till sist skall en intressant grupp nämnas, nämligen sådana *hem*-namn som innehåller ett annat proprium, enkannerligen ånamn, i bestämningsleden. Exempel härpå är *Kvædha 'ån med grumligt vatten' i *Kvänum* (Quædheem 1397), Kållands-Åsaka sn, Kållands hd, Vgl., *Glymr 'den bullrande' i *Glimmingen* (Glymhæime 1388), Bäve sn, Lane hd, Boh., *Alstr 'den svällande, översvämmande' i *Alster* (Alstrem 1348), sn, Väse hd, Värm., **Visn(a)* i *Visnum* (wisnhem 1248), sn o. hd, Värm. och *Varnan* i *Varnum* (varneern 1362), sn, Ölme hd, Värm.

Typologiskt och till viss del innehållsligt avviker de gotländska *hem*-namnen från de i övriga Norden. Det mest påfallande torde vara att vi här finner exempel på det i övriga norra Europa vanliga *-ingham*, nämligen sockennamnet *Elinghem* (fgutn. *Airlingiahaim). Evert Melefors och Ingemar Olsson sätter detta namn i samband med gårdnamnet *Ire* (ære 1523) i samma socken, tilltalande tolkas såsom återgående på ett ånamn *Airōn 'den kopparfärgade ån'; sockennamnet *Elinghem* skulle då snarast förstås som 'Irebornas hemvist, bygd'. Melefors och Olsson konkluderar att man inte behöver räkna med något västgermanskt inflytande för att förstå detta namn. *Elinghem* innehåller visserligen en inbyggarbeteckning, men är ingalunda unikt. Omkring en mil från *Elinghem* ligger socknen *Hajnum* (af *hainaim* *Gutasagan*), som bör återgå på en inbyggarbeteckning *hedhnir* (< *haiþnir) 'hedboma, de på heden', bildat till *hed*, gotl. *haid*, således ett äldre *Haiþnahaimar. Det toponymiska förhållandet mellan gårdnamnet *Ire* (< *Airōn) och det härav avhängiga (bygde- och) sockennamnet *Elinghem* (< *Airlingiahaim) blir i samband med betydelsen hos *hem* av stor vikt att analysera (se vidare nedan).

Andra gotländska exempel är det otolkade *Eskelhem* (Yskilaim runinskr.), *Dalhem* till *dal*, *Fardhem* (Farþhaim *Gutasagan*) till ett *farþ 'ställe där man kan färdas fram' och *Gerum* till *gēr 'kil'. *Etelhem* (Eytelem 1300-t.) kan innehålla ordet gotl. *ajtel* 'liten körtel i sten eller kött' i överförd terrängbetydelse, eller för att karakterisera förekomst av kalksten i trakten. I. Olsson tänker sig dock alternativt att förleden skulle kunna innehålla en pejorativ inbyggarbeteckning "ajtlar" 'hårda knölar' e.d., en tolkning som ligger i linje med den han föreslår för *Ganthem* (*Gantheym* 1300-t.), som skulle kunna vara bildat till dial. *gant(e)* 'tok, galning'. I så fall kunde dessa senare vara ett slags paralleller till *Elinghem* och *Hajnum*.

Ur formell synpunkt kan konstateras att *-hem* i äldre tid förekommit med såväl singular som plural form. Vanligtvis har dock singularis segrat. I sammansättningar med *hem*-namn förekommer ibland *-hema* o.d., vilka bör gå tillbaka på en gen. pl., t.ex. *Fuglema sokn* (1437) : *Fughlem* (1407), *Gireemasokn* (1377) : *Gireem* (1372), *Langema sokn* (1386) : *Longhim* (1477), *Sandema sokn* (1397) : *Sandeem* (1359), *Vidhemmasokn* (1325) : *Vidhem* (1368) osv. (samtliga från Västergötland). I. Lundahl har visat att dessa fall bör förklaras såsom gamla inbyggarbeteckningar, innehållande ett *-haim-ia-*, vilket skulle äga en bildningsmässig parallell i fvn. *hirðir* 'herde (eg. den till hjorden hörande)' till fvn. *hi þröð* 'hjord'. Inbyggarbeteckningen till *-hem* skulle således vara ett äldre nom. sg. **-heimir*, nom. pl. *-heimar*, gen. pl. *-heima*. Det bör framhållas att detta *-hēmar* inte enkom använts vid inkolentbildningar av *hem*-namn, utan inbyggarsuffixet har haft en mer fri roll, jfr exv. *Bellhēmar : *Ballungslef*, feng. *Dræghæma* : *Dragtūn, feng. *Dodhæma* : *Doddanhām (Lundahl 1937 s. 33 ff.).

Slutligen skall den inledningsvis påtalade, besvärliga frågan rörande betydelsen hos ortnamnelementet *-hem* beröras. Problemet kan ställas genom att peka på två typnamn, *Trondheim* 'tröndemas bygd' resp. *Sæhem* 'gården/byn vid sjön'. Med andra ord tycks *-hem* ha kunnat denotera såväl ett areellt stort område, dels en enskild habitation. Man har på olika sätt försökt att finna antingen en gemensam lösning på problemet, eller en som tillfredsställande kan förklara båda funna betydelserna. J. Sahlgren (1938) har utförligt diskuterat och vägt de olika inläggen i den förda debatten. Av gammalt ansåg man att *-hem* borde översättas 'bostad' (O.

Rygh, M. Olsen). Hj. Lindroth ansåg att 'trakt, område (där något finnes)' var troligare, en betydelse som sedermera underbyggdes av I. Lundahl, med argumentet att förlederna i åtskilliga *hem*-namn utgörs av benämningar på växter och vilda djur. Lindroth (1923 s. 116 f.) drog konsekvenserna av sitt ställningstagande, och föreslog att elementet *-hem* inte borde räknas till bebyggelsenamnen, utan till naturnamnen. J. Sahlgrens (1938 s. 77) lösning på problemet blir att ansätta en generell betydelse 'hemvist', varvid såväl kan inbegripas "tröndernas område (hemvist)" som ett 'hemvist för en enskild gård'. I ett senare arbete frångår Lundahl (1946) sitt tidigare förslag, och ansluter sig till Sahlgrens lösning. Han tycks dock vara fångad av sitt behandlade material, *hem*-namn med benämningar på vilda djur i förleden, och föreslår en modifiering: *hem* har kunnat avse såväl 'boning för människor' som 'boning för djur'; en möjlighet som redan tidigare avfärdats av K. Hald (1942 s. 41).

I den hittillsvarande diskussionen har man enligt min mening stirrat sig blind på huruvida *-hem* denoterat en 'gård' eller ett 'område'. Jag anser att först M. Olsen (1926 s. 149) och senare J. Sahlgren (1938) fört in diskussionen på rätt väg, dels när den förre påpekar att man måste se gården i sammanhang med ägomarken och att begreppen gård och bosättning (bygd) lätt glider över i varandra, dels när den senare rekonstruerar en allmängiltig betydelse 'hemvist' för ordet. Man måste nämligen ha för ögonen vad ordet *hem* kan ha syftat på. Eftersom det inte finns något i ordets etymologi som pekar hän mot själva habitationen (dvs. byggnaderna), ligger det nära till hands att räkna med att det har varit bosättningen – gård/gårdar med ägomark – som åsyftats. Man skulle därför istället för Sahlgrens 'hemvist' kunna ansätta betydelser som '(en eller flera gårdars/bygders) revir' eller 'resursområde' e.d. I ljuset härav är det inte märkligt att *hem* kan ingå i såväl Trondheim som i Sæhem. Man har att i varje enskilt fall pröva om *-hem* har avsett en enskild bosättning (gård eller by) eller en bygd (allt från mindre gränd till större bosättningsområde).

Litteratur

- Bakka, Tryggve & Møllerup, Odmund. 1963. Stedsnavn og arkeologi i Rogaland, *Stavanger museum årbok* 73.
- Brink, Stefan. 1984. Absolut datering av bebyggelsenamn, *Bebyggelsers og bebyggelsesnavnes alder*. NORNA:s niende symposium i København 25–27 oktober 1982, red. V. Dalberg & al. Uppsala. (NORNA-rapporter 36.)
- Brink, Stefan. 1987. Nordisk bebyggelseonomastik. Några allmänna och speciella synpunkter med finlandssvensk utgångspunkt, *Klassiska problem inom finlandssvensk ortnamnsforskning*. Svenska litteratursällskapets jubileumssymposium på Hanaholmen 4–6 oktober 1985. Helsingfors. (SNF 67.)
- Bugge, Sophus. 1904. Bidrag till Forklaring af norske Stedsnavne, *ANF* 20.
- Elmevik, Lennart. 1963. Grums. Ett värmländskt namnproblem. *OUÅ*.
- Franzén, Gösta. 1939. Sverige, *Stedsnavn*, utg. av M. Olsen. Stockholm... (NK 5.)
- Hald, Kristian. 1942. *De danske stednavne paa -um*. København. (Universitets-Jubilæets danske Samfund 333.)

- Lindroth, Hjalmar. 1923. *Våra ortnamn och vad de lära oss*. Stockholm. (Natur och kultur 25.)
- Lindroth, Hjalmar. 1929. [Rec. av Olsen 1926], ANF 45.
- Lundahl, Ivar. 1927. *Falbygdens by- och gårdnamn*. Göteborg. (Göteborgs högskolas årsskrift 33, 1927:2.)
- Lundahl, Ivar. 1937. Om förhållandet mellan ortnamn och inbyggarnamn i de forn-germanska språken, företrädesvis de fornordiska, NoB 25.
- Lundahl, Ivar. 1946. Ortnamn av typen Gökhem, NoB 34.
- Melefors, Evert & Olsson. 1976. Ingemar, Hablingbo och Elinghem – västgermanska influenser på Gotland?, NoB 64.
- Moberg, Lennart, 1974. Ärja. Ett gammalt sörmländskt sockennamn. OUA.
- Olsen, Magnus. 1926. *Ættegård og helligdom. Norske stedsnavn sosialt og religionshistorisk belyst*. Oslo. (Inst. för sammenlignende kulturforskning. Serie A: Forelesninger 9a.).
- Olsen, Magnus. 1939. Norge, *Stedsnavn*, utg. av M. Olsen. Stockholm... (NK 5.)
- Rosenthal, Dieter. 1979. Zur Diskussion über das Alter der nordwestdeutschen Ortsnamen auf *-heim*, BNFnf 14.
- Sahlgren, Jöran. 1938. Jum och Jumkil. En studie över ortnamnen på *-hem*, *Saga och sed*.

Stefan Brink
(1991; granskad 2004)